
ANAR A SES PENYES¹

TOMÀS MUT FERRAGUT

PRELUDI

Diversos factors m'han animat a presentar aquesta comunicació a les I Jornades d'Estudis Locals de Lluçmajor. En primer lloc, he de confessar la particular fascinació vers la vostra meravellosa ribera. I aquest embadaliment ve motivat sobretot pel fet d'haver escorcollat el litoral llucmajorer seguint el savi consell que ens dona l'autor d'un treball imprescindible per trescar i conèixer aquests extraordinaris paratges: «És important esquinçar soles de sabata amb la mirada atenta».² Doncs, poc després d'haver recorregut els seus prop de 47 quilòmetres resseguint amb esment l'accidentada morfologia d'aquest tram marítim, vaig entrevistar un personatge cabdal que m'alligonà sobre els quefers nocturns que visqué per aquests encontorns. El seu relat em deixà profundament bocabadat i m'esperonà a intentar aconseguir més testimoniatges sobre les peripècies contrabandistes succeïdes dins aquest fastuós escenari. Tot plegat, m'ha engrescat a confegir en la present comunicació el que he aconseguit recollir referent als trulls contrabandistes que es realitzaren al vostre municipi.³

Per això l'encapçalament que llueix la meva contribució és una expressió pròpia d'aquesta contrada que usaven els *traginers*⁴ per indicar que anaven a participar en una operació de desembarcament i ocultació de productes clandestins. El fet que en aquesta locució es faci esment a *ses penyes* prové de la particularitat geogràfica que caracteritza i dona encuny a la ribera llucmajorera. En aquest sentit, i per tal d'envigorir l'esmena, podem assenyalar que en altres indrets s'empraren versions com ara aquestes: *anar a sa vorera*, *feinejar* o *anar de tabac*.

Enllestiré el meu preludi compartint una contarella que, alhora, em servirà per acabar de justificar el títol escollit de la meva aportació:

UNA NIT A SA PEDRERA BLANCA⁵

Els vertiginosos espadats que conformen l'espectacular tram marítim de la Marina de Lluçmajor, des del cap Enterrocat⁶ passant per Regana i pel cap Roig, i ultrapassat el cap Blanc, esdevenen uns territoris alterosos i esquerps. Els dominis costaners de les seves possessions (Son Granada, es Puigderrós, sa Torre, Tolleric, sa Llapassa, Lluçamet, s'Àguila, Betlem, es Cap Blanc i part de Capocorb Nou),

configuren un paisatge característic que dota d'una peculiar i encisadora personalitat tota aquesta indòcil ribera. Tot i això, si ens hi acostam, podrem comprovar com la pertinaç ànsia que encurioseix l'ànima i engresca l'home a capficar-se per dins tot aquest esquiu territori en l'intent de fer rendibles uns terrenys que semblen improductius els acaba convertint en uns paratges més benèvols i plens de vida. Aprofitant els seus davalladors, les seves rossegades,⁷ els cursos d'aigua dels seus breus torrentells, i algun pas, descobrirem tot un món farcit de vivències i memòria, sadoll, també, de les empremtes deixades pels nostres avantpassats: infinitat de pesqueres, coves i covals, avaradors, cisternes, pedreres... i, fins i tot, algun o altre secret de contraban, cosa que ens serveix per acreditar el trull contrabandista que es desenvolupà en aquesta ribera. Els abruptes espadats que caracteritzen la fesomia d'aquest litoral i que ens barren el pas d'un accés benigne fins a la vora marina ens han de servir per tenir present que la tasca dels *traginers* llucmajorers no era, precisament, una escomesa apta per a tots els públics:

«N'hi va haver més d'un que només va venir una nit, i qualcun altre que en va tenir ben abastament amb es primer viatge que feia; en ser dalt *ses penyes*, amollaven es sac enterra i partien. Aquests no tornaven pus.

»Noltros mos criàrem en es camp. Sabíem ben bé lo que era fer feina! Si plovia, mos banyàvem, si feia calor, suàvem, perquè a fora vila, enmig d'un sementer, no era qüestió de badar, ses feines s'havien de fer. Estàvem més acostumats a patir. No teníem maquinària per fer segons quines tasques i t'havies d'espavilar. En canvi *es vilans*, es que vivien en es poble, feien una altra vida i no aguanta-ven tant ses penúries que s'havien de passar traginant per *ses penyes* carregats amb un sac de cafè, que pesava prop de seixanta quilos. En vengueren molts de *vilans* a provar com els hi aniria, molts d'aquests els hi bastà amb un sol vespre de provar-ho per tenir clar que no tornarien.»⁸

M'asseguraren que no es va deixar un sol pam de terreny sense explorar i, malgrat els entrebancs orogràfics esmenats, en certes ocasions, tal com veurem més endavant, ordiren diferents enginys per resoldre la situació.

En aquesta contrada era habitual que la colla de *traginers* realitzàs en un sol vespre entre tres i quatre viatges. D'altres que ho anaren a provar, enlluernats pels suculents emoluments que rebien, en la seva estrena ja en quedaven ben associats. En ser dalt de *ses penyes*, amollaven el sac i no els quedaven ganes de tornar-hi. Fins que arribaren dos germans que els deixaren a tots una mica estordits i, alhora, estupefactes. Pel redol se'ls coneixia amb el nom *dels torrers*, i protagonitzaren alguns episodis dignes de ser recordats. Eren uns joves de complexió normal i, si es distingien per alguna qualitat física, no era precisament per la seva alçada. Tot i això, suplien aquesta mancança d'altura amb altres qualitats que els feren destacar ben aviat de

la resta. Eren excepcionalment robusts i coratjosos i, també, molt enèrgics. La seva joventut els permetia afrontar els reptes amb una desvergonyida sang freda; a voltes semblava que s'havien de menjar el món. D'ells em contaren una anècdota, atapeïda amb una aura barrejada de misticisme i heroïcitat, que va tenir com a escenari un paratge d'aquesta franja marina abans descrita. Tots aquests romanços, a voltes, semblen relats èpics extrets d'alguna novel·la fantàstica, un tant inversemblants a la primèria, però que van agafant cos a força d'escoltar-los de diferents boques. Cosa que, per reiteració, sembla confirmar els antecedents.

Doncs bé, en aquesta part de l'illa a la dècada dels cinquanta, els treballadors nocturns que feinejaven per *ses penyes* tenien una motivació extra per rendir més en el seu treball: anaven a escarada, és a dir, cobraven per viatge realitzat i no per nit de feina. A més, depenent del nombre de fardells transportats en cada trajecte, així també augmentava la recompensa.⁹ Per tant, les retribucions obtingudes fluctuaven depenent de la mercaderia i del nombre total de trajectes realitzats. Per això, cada *traginer* decidia fins on volia, o podia, arribar i, en funció d'això, obtenia majors o menors rèdits. Com ja he esmentat abans, el més habitual era realitzar dos o tres trajectes, però alguns dels relats apuntaven que n'hi va haver que arribaren a fer fins a set¹⁰ viatges en un sol vespre. Aquesta circumstància ha propiciat la narració que vull compartir.

Una nit els convocaren a sa Pedrera Blanca. En aquest indret, existeix un davallador que fa més dòcil l'arribada a la mar. Tot i així, recórrer aquells aspres costers, carregat amb un fardell ben pesat a l'esquena, fa prou dura l'ascensió. Quan eren dalt de les penyes, l'encarregat de dirigir l'operació solia demanar a cada *traginer* quants viatges creia que faria aquell vespre. D'aquesta manera, podia calcular la quantitat de fardells que es podien desembarcar. Aquest recompte li servia, també, per preveure si aquella nit seria possible dur-los tots fins al lloc acordat. Quan aquell encarregat es dirigí als nostres protagonistes, aquests contestaren que farien set viatges. Aquella nit, en el grup de *tragers* n'hi havia un que destacava per la seva corpulència. Era un home alt i rabassut, de costellam ample i ben plantat. En escoltar aquella agosarada proposta, li semblà una vertadera fanfarronada. Realment, *els torrers*, tot i haver fet feina sempre a fora vila i tenir les mans i el cos avesats a la duresa de les tasques del camp, ja hem dit que no destacaven per la seva complexitat física, més aviat al contrari, tots dos eren bastant baixets i esquifits. Per tant, davant aquella bravejada, no és gens estrany que aquell bergant contestàs: «Si aquests dos fan set viatges, jo me la tall.».

La nit transcorregué sense incidents destacables, i cada *traginer* s'enfrontà a la dura i pesada tasca de portar els fardells des de la vorera de la mar fins al lloc indicat, situat uns quants quilòmetres terra endins. Al final de cada trajecte, els esperava un dels encarregats de la companyia que s'ocupava d'anotar el nombre de viatges que feia cada *traginer*. Vora el munt de sacs que s'anaven acaramullant al seu costat, just acabava d'arribar aquell bergantell que no es podia creure la declaració d'intencions

que els dos joves esquifits havien manifestat poc abans de començar la tasca. Era el seu tercer viatge, tot just haver dipositat la pesada càrrega que portava, l'encarregat li feia el següent retret: tu acabes de fer el teu tercer viatge, un *dels torrers* ja n'ha fet set. Just en aquell moment, arribà un altre dels traginers que aquella nit feinejaven a la vorera del litoral llucmajorer. La foscor de la nit no va permetre, en un primer moment, poder reconèixer de qui es tractava, però en arribar vora el munt i desempallegar-se d'aquell embalum, pogueren comprovar que es tractava de l'altre *torrer*, amb la qual cosa, l'encarregat amollà: «I aquest que arriba ara, també acaba de fer el viatge que fa set.».

Dissortadament, aquell bergantell alt i rabassut, de costellam ample i ben plantat, s'hagué d'empassar les seves paraules i la fama *dels torrers* anà creixent a mesura que protagonitzaven episodis com aquest.

La primera vegada que vaig conèixer aquesta realitat, fou de boca d'un dels seus protagonistes. M'ho contà de manera natural, com si fos la cosa més normal del món. Venc a dir que en cap moment vaig percebre que la seva intenció fos la de presumir de les seves gestes. Simplement, em va descriure com recordava les seves nits de feina. Per tant, no li vaig parar l'esment que calia, ni en vaig fer cap distinció especial. Qui em descrigué aquests fets posant-li èmfasis i parant atenció a la proesa que suposava el simple fet d'aconseguir realitzar un sol viatge carregat amb un far-dell pesat a l'esquena, de nit i per aquells costeruts paratges, fou un altre llucmajorer, fill d'un dels encarregats que s'ocupava d'organitzar tot el tragí nocturn:

«Munpare era qui s'encarregava de controlar es viatges que feien. Algun temps després, sempre li vaig sentir contar una feta que li succeí un vespre feinejant per dins sa Pedrera Blanca.»

Doncs bé, he volgut que aquesta contarella que visqué el pare d'aquest llucmajorer serveixi de presentació a la meva contribució, alhora que també ens permeti humanitzar tot aquest esquerp i vast territori que conforma la ribera de Lluçmajor. A continuació, sintetitzaré la informació obtinguda dels diversos personatges entrevistats, alguns dels quals volen restar en l'anonimat, estructurant la meva aportació en uns quants apartats.

COM ES FEINEJAVA

L'activitat del contraban consisteix a introduir unes mercaderies evitant els controls establerts, aconseguint així no haver de pagar els corresponents tributs. El negoci era rendible si els productes clandestins arribaven als consumidors. És de suposar que el marge de beneficis obtinguts amb aquestes transaccions il·legals era considerable perquè, per tal de poder fer efectiva una operació d'aquestes característiques

amb garanties, les companyies¹¹ contrabandistes havien d'assumir tota una sèrie de despeses. A tot això no hi entrarem, entre d'altres coses i sobretot perquè no hi he tingut accés. Segurament la paperassa que ens podria ajudar a certificar els sucosos beneficis derivats de l'activitat del contraban resta ben oculta o, molt probablement es deu haver esvaït sense deixar rastre. Els possibles informants que tingueren algun paper destacat dins l'organigrama intern de les companyies contrabandistes i que ens podrien ajudar sobre la qüestió o bé ja no hi són, o bé no en volen parlar. Pel que a mi em concerneix, he d'advertir que tan sols he tingut accés a compartir conversa amb els personatges que conformaven la darrera baula de la cadena contrabandista. Així que els seus testimoniatges sols em pogueren allisonar vers la part més pràctica d'aquest entramat clandestí. En aquest sentit us puc dir com es feinejava a la dècada dels anys cinquanta al litoral de Lluçmajor:

«Quan es dia estava a punt d'acabar que començava a fosquejar, partíem a peu. Normalment mos n'anàvem a ses cases des Puigderrós. Allà mos reuníem tots es qui havien avisat. Solíem ser una vintena de persones. Dirigits per qualcú de sa companyia, que aquell vespre duia es manegot de s'operació, mos menava cap a ses penyes per poder accedir fins a devora la mar. Es *capatassos*¹² mos feien esperar per allà. Ja havia entrat sa fosca i quan era es moment oportú, ho record com si fos ara, un d'ells s'allunyava una mica i amb un sac i una llanterna se posava a fer senyes. Al punt, ja vèiem una negror que s'acostava. Al mateix temps, de ses penyes, un llaüt que també estava preparat sortia a s'encontre d'aquella negror. Noltros li dèiem *sa llanxa*,¹³ emperò mai vàrem sabre lo grossa ni lo petita que era. Es record que jo tenc d'aquella negror era d'una magnitud bastant considerable. Segons diuen, duia un motor molt potent perquè hi havia vegades que s'*Arrendatària*¹⁴ els encalçava.

»Quan s'havien fet ses senyes acordades, es llaüt s'hi apropava: tup, tup, tup, tup... De *sa llanxa*, passaven es *gènero*¹⁵ en es llaüt, i aquest, anava fent viatges cap a sa costera. Dins cada anada i vinguda, mos atracava uns 20-25 *bultos*¹⁶ fins a sa vorera. Més o manco, a cada viatge, mos apropava tants de *bultos* com gent havien aconseguit arreplegar per tragar aquell vespre. [...] Un homo davant i un altre darrere, aguantaven es llaüt, mentre que altres dos començaven a tirar sacs a terra fins que es llaüt era buit i tornava cap a *sa llanxa* a per més *gènero*. Tot d'una que havien tirat es sacs a terra, noltros mos carregàvem es *bultos* i partíem cap amunt. Mentre noltros començàvem a fer es primer viatge, es llaüt seguia descarregant *gènero*, i noltros, seguíem fent viatges fins que n'hi havia. Hi va haver bastants de vespres que arribàrem a fer fins a set viatges.

»Sa nostra tasca de *traginers* consistia en carregar es *gènero* a baix de ses penyes i dur-lo a *puesto*. Segons es lloc on feinejàvem aquell vespre, l'havíem de tragar

fins a una banda o a una altra. De baix ses penyes, agafàvem es sac, mos ho posàvem damunt i no el podíem perdre de vista fins arribar an es lloc indicat. Només teníem permís per abandonar es sac si mos donaven *s'alto*. Estàvem ben advertits que si qualque vegada teníem sa mala sort de que mos donassin *s'alto*, havíem d'amollar es sac i partir a córrer. –No vos poden agafar mai!!!, mos deien. Aquesta era una de ses primeres consignes que te donaven es qui te reclutaven per *anar a ses penyes*. De nit només veies bubotes, no podies distingir qui era es qui te feia aturar. Existia sa possibilitat que fossin es de *sa brigadilla*¹⁷ de Palma. Aquests no anaven de bromes i, a diferència d'es *Civils*,¹⁸ no estaven comprats. Es de sa companyia passaven pena que es de *sa brigadilla* agafassin a algun des nostros i el fessin cantar de demés. Això podia fer trontollar tot s'engranatge i posar en perill a molts des principals *cappares*¹⁹ de sa companyia. Idò com t'he dit, noltros agafàvem es sac de baix ses penyes i partíem cap amunt. Travessàvem sa carretera militar que du an es cap Blanc, que en aquells anys no estava asfaltada i, en diverses ocasions, mos feien dur es *gènero* fins una finca que està situada ran de sa carretera Vella de Lluçmajor. Es punt més proper on traginàvem *gènero*, deu estar situat a uns 4-5 quilòmetres des lloc on agafàvem es *bultos*. Quan deixàvem es carregament en es lloc indicat, tornàvem a *tope* a cercar un altre viatge. Has de pensar que quants més viatges féssim, més cobràvem, perquè mos pagaven a tant es viatge. Sa nostra feina de traginers, almenys dins es redol que jo me movia, era aquesta. I aquest trajecte, el repetíem durant aquell vespre tantes vegades com *gènero* hi havia. Ja t'he dit que hi va haver nits que vaig arribar a fer set viatges!!! En certa ocasió, vaig mirar de calcular quina distància podíem arribar a fer en un sol vespre. Vaig comptar prop de quaranta quilòmetres. Hi va haver qualque pic que sortia es sol i encara dúiem es sac damunt ses espatles. Altres vegades que no mos havia donat temps de retirar tot es *gènero*, un parell d'homos de confiança de sa companyia, s'encarregaven d'amagar dins es secrets, es *bultos* que no havíem tingut temps de tragar. Aquest va ser es sistema de feina que jo vaig viure: treure es *gènero* i tragar-ho a *puesto*, tot, es mateix vespre.»²⁰

L'anterior relat ens permet intuir, de manera general, com era la tasca d'aquests bregats obrers del contraban. Emperò, a mesura que el meu procés de recerca avançava vaig poder advertir que la manera de fer de les colles que intervenien en un desembarcament de productes prohibits s'emmotlava als diversos factors que incidien directament en l'ineludible tràmit de posar a terra els gèneres furtius. Pel fet que la mercaderia arribava per la via marítima, tots els terrenys costaners eren susceptibles de ser emprats per al negoci. Emperò la configuració geogràfica del litoral llucmajorer és molt variada. Cal recordar les característiques físiques al·ludides al preludi, sobretot, del tram comprès entre el cap Enterrocat fins a arribar a terrenys de s'Estel·la. Evidentment, no era el mateix tragar contraban a una zona de verticals pen-

yals que a una zona amb una costa baixa. En relació amb aquesta diversificació física diré que, com a norma general, es feia ús de la racionalitat per tal d'escollir els llocs de desembarcament. Així, si les coses pintaven bé es realitzava l'operació en alguna cala, esparagol o recer benigne que facilitàs al màxim les tasques de transbordar els productes a terra. Gairebé amb tota seguretat podria afirmar que no es deixà un sol pam de terreny sense explotar, cosa que em permet confirmar l'ús que es va fer dels davalladors existents en aquesta ribera per introduir mercaderies de contraban: el davallador de Cala Vella,²¹ el davallador de Can Climent, Pedrafort, s'Osca des Pi,²² el torrent d'en Vaquer, Regana, sa Rossegada, es Pou Salat, ses Pedreres Blanques, Colombar... I així m'ho confirmà un dels personatges entrevistats:

«A cada davallador que noltros tiràvem hi havia un secret. [...] Noltros anàvem a *ses penyes*, a Puigderrós, an es Pou Salat, an es torrent d'en Vaquer, a sa pedrera Blanca, a sa Torre... Lo que és avui sa urbanització de sa Torre, si agafes s'avinguda principal, tot dret per envant, a s'enfront hi ha un davallador. A mitjan camí hi ha una cisterneta. En aquesta cisterneta, noltros hi teníem un poalet amb una cordeta dins una mata. Aquesta cisterneta l'havien feta es trencadors i quan noltros traginàvem, encara hi havia aigo, ben bona i fresca. Devers les tres o les quatre de sa dematinada, quan ja havíem fet uns quants viatges mos hi aturàvem a beure.»²³

Però a més dels condicionants orogràfics citats suara, existien altres variables que incidien de manera contundent en l'elecció del lloc de desembarcament. La primera d'elles eren, ineluctablement, les condicions marítimes. Cosa que, fins i tot, podia anul·lar l'operació. Una cosa que encara no havia dit, però que cal advertir, és el fet que cada companyia contrabandista tenia delimitat el seu propi camp d'acció. Cada tram costaner on es duïen a terme els desembarcaments és propietat d'alguna de les moltes possessions establides a sa Marina de Lluçmajor. Per prudència i cautela, ateses les reiterades reticències mostrades per alguns dels seus propietaris, no esmentaré cap possessió en concret, però a títol informatiu generalitzaré dient que sa Marina de Lluçmajor fou un territori sovint emprat per introduir els productes desembarcats de cap a cap del seu litoral. En aquest sentit, es planificaven unes rutes d'apropament dels gèneres desembarcats cap als centres de distribució i venda en les quals s'emplaçaven uns secrets²⁴ i s'establí una xarxa de recollida en què prenién part uns personatges que tenien un paper clau dins el períple terrestre que recorria la mercaderia. Al terme de Lluçmajor aquests personatges tan rellevants foren els distints garriguers que es cuidaven de custodiar aquelles terres. El garriguer era un personatge que es coneixia prou bé la viabilitat i les alternatives d'ús dels terrenys que custodiava. Esdevenia una autoritat que s'encarregava de compondre tots els trulls que s'hi desenvolupaven. La potestat i les facultats inherents al seu càrrec li permetien actuar sense haver de dar comptes a ningú del que feia. Podia

actuar sense aixecar sospites, circumstància que esdevenia immillorable per als quefers contrabandistes. De les garrigues s'obtenia llenya, carbó, calç, caça..., eren per tant, uns indrets productius que donaven feina a molta gent. Tots els treballadors que hi feinejaven estaven controlats pel garriguer, però convé assenyalar que aquesta circumstància era aprofitada pels contrabandistes per tal de fer córrer la mercaderia que s'havia arrecerat dins la multitud de secrets²⁵ que a a l'ample de sa Marina es bastiren. L'ús d'oficis per encobrir la pràctica contrabandista és un fet força estès dins aquest món clandestí. A Lluçmajor vaig trobar un bon exemple que serveix per il·lustrar aquesta pràctica:

«Noltros fèiem feina per un homo que tenia una serradora i se dedicava a tragar llenya. Duia feixines an es forns de Palma. Enmig des *camion*, dins sa caixa, tot anava ple de *contrabando*,²⁶ i a ses voreres, col·locaven feixines que tapaven es *gènero*. Noltros sempre deixàvem es *gènero* dins sa garriga en un lloc on n'hi havia un que mos esperava. Mentre anàvem a cercar es següent viatge, aquell s'encarregava d'amagar dins un secret tot es *gènero* que noltros li apropiàvem. Eren molts pocs es qui sabien exactament on amagaven tot allò que noltros els hi dúiem. Llavors de dia venia aquest encarregat que tenia sa serradora i, amb un parell d'homos que feien feina per ell, s'encarregaven de buidar es secrets i d'omplir es *camion*. Recollien tot lo que havíem descarregat noltros es vespre abans per dur-ho cap a Palma, camuflat enmig de ses feixines de llenya, cap an es forns de Palma.»²⁷

A l'anterior relat s'intueix clarament el recurs tan sovintejat pels contrabandistes d'emprar negocis tapadora per ocultar els seus quefers il·legals. En aquest sentit, no ens podem oblidar, i així ho vull fer constar a continuació, que existiren dos estaments que intercediren de manera decisiva en favor dels contrabandistes. Em refereixo a l'eclesiàstic i al militar.²⁸ Del segon se'm fa escaient ara, compartir el cas que succeí dins terres llucmajoreres. M'ho contà un soldat que, al febrer de 1966, conformava la minsa representació militar destacada al quarter de Regana. En aquelles dates, la guarnició estava composta per cinc soldats que es repartien la custòdia del destacament amb torns de guàrdia per parelles. Del seu testimoni, vaig intuir que la importància estratègica i militar d'aquell indret havia decaigut notablement.²⁹ A més, feia poc temps que, després d'uns quants intents frustrats, s'havia aconseguit per fi traslladar el comandament de Regana cap a una nova destinació. Així doncs, a partir d'aquell moment, l'aquarterament es quedava sense la presència directa de cap superior. Tal com em detallà el meu entrevistat, tot aquell conjunt de circumstàncies propiciaren un ambient molt distès dins d'aquell recinte militar. Ben aviat, reberen una visita inesperada que els va fer una interessant proposta. S'hi atracà un home per avisar-los que per allà, durant la nit i de tant en tant, s'hi desenvoluparia un intens tragí nocturn. No calia espantar-se, perquè aquella era una pràctica habitual de feia

temps. Allò els va valer per filar caps i per entendre quines eren les motivacions que havien fet retardar la marxa del sergent. Segons es pogueren assabentar poc temps després, quan a Regana hi hagué un destacament més nombrós de soldats, aquell sergent tenia un pacte signat amb els contrabandistes. Cada nit de feina, manava a uns quants soldats *anar a ses penyes* per ajudar a tragar tabac. Després rebia la paga i s'encarregava de repartir els guanys. Evidentment qui se'n duia la tallada més grossa era ell. La nova situació va obligar els contrabandistes a haver d'intervenir. Poc després de la marxa del sergent, l'encarregat tornà a Regana per signar un nou conveni. Cada cert temps els aniria a avisar de quan es faria un desembarcament. Ells, simplement, havien de deixar fer. Prèviament haurien tingut cura de deixar empesa la barrera col·locada a l'enreixat espinós de filferro que protegia la bateria de costa del costat de la mar. També, en un lloc acordat, havien de deixar als traginers un càntir ple d'aigua i una flassada. Un cop acabades aquelles tasques, se n'anaven a dormir i l'endemà tornaven a tancar el portell de l'enreixat i s'emportaven el càntir i la flassada. A mesura que aquella operació s'anava repetint, la intriga de saber on deixaven el tabac amagat feia créixer la seva curiositat. Fins que va arribar un dia que, atzarosament, localitzaren l'amagatall:

«Quan entraves a Regana, a cent metres de sa carretera, hi havia sa bateria on estàvem noltros allotjats. Just veïnat, hi havia una rampa que partia cap a sa trinxera. D'allà, podies anar an es dos obusos. N'hi havia un a cada banda. A s'enfront de sa rampa hi havia una caseta que estava plena de bombes desactivades. Damunt aqueixa caseta hi havia una teulada que tenia uns finestrons per on hi entrava una mica de llum i servia per orejar sa part alta de sa caseta. Sa part alta on hi havia ets obusos, sobresortia uns dos metres d'aquella caseta. Un dia que me passejava per allà dalt, me vaig fixar que des primer finestró no podia veure sa claror de s'altre finestró que hi havia a s'altre costat de sa paret. Vaig avisar a un company que va venir i me va ajudar a alçar-me per poder arribar fins es finestró. Quan hi vaig guaitar, vaig veure que tot allò estava ple de caixes de tabac. Com ho deuen fer per omplir-ho? Pensàrem tots dos. Anàrem a cercar una escaleta i mos posàrem a mirar per damunt sa teulada. Vàrem trobar un parell de teules que se movien i, quan les vàrem llevar, vérem que ses llivan-yes de davall, n'hi havia unes quantes que no estaven encimentades. Ja està!!! Vàrem pensar: deuen amagar es *gènero* per aquest forat. Anys més tard, vaig sebre d'un traginer que coneixia, que sa flassada que mos feien deixar amb es *botijo*, la feien servir per anar per damunt sa teulada a destapar aquell forat i no rompre cap teula.»³⁰

Fins ara hem vist alguns dels estratagemes emprats pels contrabandistes de Lluçmajor per tal de facilitar la bona marxa del seu negoci. Hem anotat també que el seu *modus operandi* habitual feia ús de la racionalitat. Emperò, ens manca encara

compartir el recurs emprat en aquests encontorns quan la cosa es complicava o sorgien imprevists de darrera hora que podien fer trontollar tot l'engranatge.

UNA BASA BEN JUGADA

Al llarg de les diverses entrevistes que he mantingut amb alguns homes que formaren part de la colla d'obres que s'encarregava de transportar la mercaderia cap als secrets, vaig començar a recollir una informació en què citaven una manyosa i astuta tècnica usada per tal de dur a terme l'operació de desembarcar els fardells de contraban. Al principi, he de confessar que algun dels seus relats defugien una mica l'enteniment racional i fregaven la incredulitat. Tot i això, les seves precises i clares narracions i, sobretot, la simultaneïtat descriptiva, malgrat tractar-se d'indrets diferents, anaren agafant cos i motivaren una mica més d'atenció vers aquesta pràctica. La posterior tasca de camp realitzada va propiciar la troballa de certs elements descrits durant les converses, amb la qual cosa es demostrava que aquells relats no obeïen a cap mena d'història fantàstica, sinó més aviat a una realitat més recurrent del que em pensava. Per tant, m'ha semblat important compartir i deixar constància en aquest recull de l'ús del sistema de les corioles i el ternal que més d'un informant m'explicà haver emprat.

A continuació vull compartir la confessió que m'assabentava sobre el seu ús en un dels paratges més espectaculars de tots quants he visitat al llarg del període de

recerca. L'indret en qüestió es troba situat al lloc conegut amb el nom de ses Penyes de Llucamet. En aquest altiu espatat on la verticalitat de les penyes fa feredat i sembla impossible poder assolir la línia de costa hi vaig recollir el relat que contravenia la racionalitat i que ha motivat l'encapçalament d'aquest apartat:

«Dins tot es redol que jo vaig anar a tragar, mira que hi ha penya-segats per tot, només a dos llocs vàrem fer servir cordes per treure es *gènero* fins a dalt. En certes ocasions que teníem previst fer es descarregament en un lloc acordat, a darrera hora venia *s'encarregat* de sa companyia i mos avisava que hi havia canvi de plans. Mos han advertit, mos deia, que avui vespre hi ha *sa brigadilla* que vigila. En aquests casos, no mos quedava més remei que anar a descarregar a Llucamet. Teníem sa certesa que ets agents de *sa brigadilla* només vigilaven ets llocs més lògics per on se pensaven que se podia tragar. Ses zones més dificultoses, com ses penyes de Llucamet, ni s'imaginaven que per allà noltros mos atrevíssim a treurer-hi *gènero*. D'aquesta manera, deixaven ses zones més abruptes descobertes de vigilància, i noltros ho aprofitàvem per fer-hi feina aquell vespre: allà no hi poden pujar, no fa falta guardar-ho, devien pensar. Idò com te deia, un d'aquests llocs fou a Llucamet. Des portell de Llucamet, si te poses mirant en direcció cap a Eivissa, quan arribes dalt des penya-segat hi ha lo que noltros anomenàvem ses penyes de Llucamet, idò noltros anàvem a davallar aquí. Teníem una corda que devia fer prop de cent metros. Allà no hi ha davallador de res. Acompanyats per qualcú de sa companyia, el seguíem fins arribar on hi havia col·locada sa corda que usaven per aconseguir arribar fins a la mar. Ell mos indicava per on mos havíem d'amollar. De tots els llocs en què jo vaig fer *contrabando*, Llucamet era es lloc més tallat i salvatge de tots es que vaig anar a tragar. Molts mos deien: si veniu aquí de dia, estic segur que no hi davallaríeu. De vespre, tot són bubotes, un no pot veure es perill com quan és de dia. Potser fos això lo que feia que hi baixàssim. De fet, puc assegurar-te que des que vaig deixar de fer *contrabando*, no hi he tornat anar pus mai més per aquells redols on traginàvem. Es record que tenc de tots aquells paratges és de nit. També és ben cert que de jove sempre fas coses que, després amb s'edat te dones compte que eren vertaderes barbaritats. S'experiència i es seny se cobren quan un se va fent gran. A dia d'avui, ben mirat, quan vaig *anar a ses penyes* era bastant jove i no era conscient de que m'hi jugava sa pell. Tot i que es de sa companyia ja mos ho advertien quan mos reclutaven: aquesta és una feina feixuga i perillosa. Com que aquest era es lloc més perillós de tots quants anàvem, n'hi va haver un que se va treure sa idea de dins es cap de mirar de provar de treure es *gènero* fent servir corrioles. Si tu has estat per allà, saps que a Llucamet hi ha una bona timba, per treure es sacs d'allà estirant amb corda i corrioles, havíem de fer servir una corda ben llarga. En es final ho acabàrem provant i, saps què va passar? Quan estiràvem es sacs, se mos enganxaven per

ses penyes, s'obrien de dalt a baix i tot es cafè se n'anava per avall. Vàrem perdre tota sa nit amb sa punyetera corriola!!! Si hi vas, a dalt de sa penya, encara hi deu haver es forats que hi férem per fermar ses barres on hi anava sa corriola. T'he de dir que no era exactament una corriola com ses que hi ha a ses cisternes des pous per treure aigua per beure. Hi posàvem un ternal perquè fos més bo de fer poder estirar es *gènero* cap a dalt. N'hi vàrem dur de corda!!! Perquè per fer servir es sistema de ternal, eren tres cordes que fèiem passar per sa barra de dalt. Així i tot, com t'he dit, aquest sistema a Lluçmet no mos va acabar d'anar bé.

»S'altre *puesto* on també record que férem servir es ternal va ser a Bahía Grande. Hi havia per allà un *puesto* que noltros li dèiem Pedrafort o ses pedreres de la Seu. Record que era un *puesto* que només devia tenir una vintena de metres, però, per arribar fins just baix ses penyes, primer havíem d'atracar es *gènero* des de la mar traginant-lo a s'esquena. Ho dúiem fins devers una cova que hi havia. No sé si has estat mai a Gràcia, idò aquest coval s'assemblava molt a sa cova que hi ha a prop des Santuari de Cura. Una vegada teníem es *bultos* a sa cova, només quedava pujar-los dalt de sa penya, que com t'he dit devia fer uns vint metres. No hi havia manera possible de poder treure es sacs fins a dalt de tot, si no es feia amb cordes. Per això, en aquest darrer tros, acabàvem de pujar es *gènero* fent servir també es ternal.

»En aquest *puesto*, es sistema des ternal sí que funcionava bé perquè, com que ses parets de sa cova s'enfonyaven cap endins, es sacs quedaven penjats de sa corda i no hi havia cap possibilitat que s'enganxassin per sa paret. Malgrat tot, en aquest lloc, record haver-hi anat només en dues ocasions perquè, per fer tota s'operació de pujar es sacs des de la mar fins dalt ses penyes, era una tasca que no retia gaire, duia una feinada i mos sortien pocs viatges. [...] Entre una cosa i s'altra, a Pedrafort hi feies feina tota sa nit, acabaves fent només un viatge i treies pocs doblers. No pagava la pena haver de fer tanta feina per treure tan poc profit. No mos convenia ni a noltros ni a ells. A noltros perquè cobràvem poc, i en es *jefes*, perquè no podien treure molt de *gènero* anant a aquest lloc. Degut a tot això, el férem servir poc aquest sistema i vàrem acabar deixant-t'ho anar.»³¹

Aquest testimoni fou un dels primers que vaig recollir sobre l'ús d'aquesta tècnica per treure fardells de contraban als indrets més inversemblants del nostre litoral. Això em va valer per assimilar que l'astúcia dels contrabandistes no tenia aturall. Poc temps després d'haver recollit l'anterior confessió, compartint conversa amb un altre llucmajorer, em vaig assabentar que pels voltants del far des Cap Blanc, una altra colla també feia ús del mateix sistema de feina. A més a més, m'explicà com havien millorat el sistema de tracció per tal de reduir enormement l'esforç a realitzar

per elevar els fardells. Aquest personatge, que vol restar en l'anonimat, es dedicà a escriure unes memòries que tenien per intenció recordar les anècdotes de quan el seu pare havia *anat a ses penyes*. En un passatge feia esment d'aquesta invenció. Es tractava de fer servir la força generada pel motor d'un cotxe i aprofitar-la per pujar els fardells de contraban. Com ordiren l'enginy? Doncs, realment, val a dir que fou una maquinació més manyosa que sofisticada. Consistia a acostar un cotxe fins a tall de penya-segat, un cop tenien ben emplaçat el vehicle, calçaven l'automòbil i li llevaven una de les rodes tractores. La substituïen per un aparell dissenyat per a l'ocasió que es fixava als mateixos orificis de subjecció de la roda. El giny disposava d'un puntal, una corriola i una corda que s'anava recollint i amollant a cops de gas gràcies a la força motriu generada pel motor del cotxe. D'aquesta manera m'assegurà que aconseguien pujar els fardells sense esforç.³²

A més dels indrets citats fins ara –ses Penyes de Llucamet, Pedrafort i el cap Blanc–, que m'han servit per il·lustrar aquest apartat vull, concloure'l compartint el darrer testimoni que m'assabentava sobre l'ús d'aquesta tècnica en un altre paratge del litoral llucmajorer:

«Noltros anàvem amb sa barca petita fins a sa llanxa grossa. Normalment, sa llanxa grossa s'apropava tant com podia a sa vorera. S'atracava en silenci, fora llums. De vegades, per sebre on se trobava exactament, t'encenien un *metxero* i tu ja sabies cap on prendre. Fermaven dos caps de corda i quedaves abarloat a sa llanxa. Es temps que te tiraven ses caixes dins es llaüt, noltros les componíem. Dins sa barca que jo anava, hi cabien unes 160-170 caixetes. Teníem tres *puestos* on solíem anar a descarregar. Un era a cala Beltran. Allà era un bon lloc, perquè hi havia un *camion* preparat a damunt i una teringa d'homos s'anaven passant ses caixes. S'altre lloc era per devers ses Fontanelles, un *puesto* que li diuen ses Taronges. Allà fa com una cova i mos hi posàvem amb es llaüt. Amb un ternal, directament de damunt sa nostra barca, pujaven es trastos cap a dalt. Hi devia haver una vintena de metros. Es darrer *puesto* on anàvem a descarregar era a Cotiplà [...] Aquesta operació s'havia de fer molt aviat. Normalment érem dos llaüts que feiem aquesta feina i, com més aviat féssim es transbords, molt millor.»³³

ALGUNS AMAGATALLS

En primer lloc, vull dir que el procés de recerca iniciat a les acaballes del 2012 m'ha permès conèixer una petita part de la realitat contrabandista d'alguns municipis illencs. Entre d'altres: Andratx, Esporles, Deià, Sóller, Escorca, Artà, Capdepera, Manacor, Felanitx, Santanyí, ses Salines, Campos, Palma i també Llucmajor. Pel que té a veure amb els secrets de contraban, diré que fins a l'edició del meu llibre

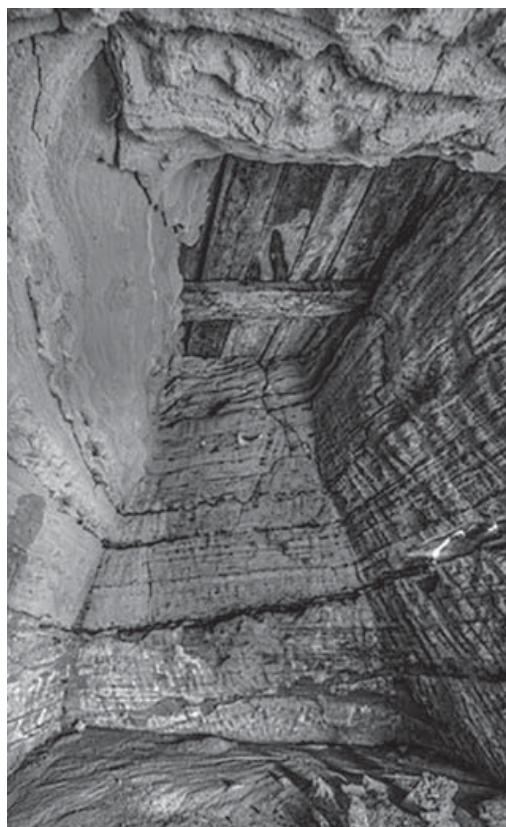
havia aconseguit tenir notícies d'un total de 230 secrets.³⁴ Emperò, la recerca ha continuat i la recent visita a una important possessió ubicada a sa Marina de Lluçmajor ha fet augmentar aquesta quantitat. Com a curiositat diré que el municipi de Lluçmajor ocupa, a hores d'ara, el primer lloc quant a nombre de secrets, juntament amb Santanyí, considerat per molts el bressol del contraban illenc. L'anterior dada ens serveix per envigorir l'esmena que té a veure amb el fort lligam que aquesta terra tingué amb afers clandestins.

Quant a les particularitats, tant constructives com d'emplaçament o d'altres tipus, no entraré en aquesta comunicació a detallar-les exhaustivament per mor de no sobrepassar la limitació establerta a les jornades. En tot cas, si algú estigués interessat en aqueixes qüestions, l'adreç a consultar el meu treball citat a l'inici, on descriu amb més deteniment tot això. De forma general, però, puc anotar que la majoria dels secrets que he visitat al terme lluçmajorer es troben emplaçats prop de la costa³⁵ i que a causa de les característiques físiques del litoral, un bon nombre foren excavats dins terrenys de marès, tan abundants en aquesta ribera.³⁶ Cal fer constar també que he tingut notícies, prou reiteratives, que m'assabentaven sobre la construcció d'una extensa xarxa d'amagatalls emplaçats més lluny de la costa dins el vast i variat terreny que ocupa sa Marina de Lluçmajor. En ser aquest un espai privat, la meua recerca s'ha vist enrocada i he d'advertir que manca fer una interessant i, segurament, profitosa labor que ens permetria acostar-nos i conèixer aquest important i ocult llegat. A més d'això, també se'm fa necessari advertir que la meua tasca de recerca per tal

de desenvolupar un treball d'investigació una mica més detallat sobre els secrets de contraban ha estat condicionada per l'hermetisme inherent en l'activitat contrabandista.³⁷ Així, restarà guardat un interessant patrimoni al qual encara no he tingut accés. Tot això s'ha de tenir ben present a l'hora de jutjar el bagatge assolit. Però no ens lamentem del que no s'ha aconseguit descobrir i mostrem ara algunes de les interessants troballes visitades. Em sembla que una de les millors maneres de poder-ho fer és mitjançant la inclusió d'unes imatges il·lustratives que mostrin els resultats de la pertinac i, a voltes, tossuda tasca de camp realitzada.

Aquesta imatge ens serveix per mostrar l'ús recurrent que es va fer de les cisternes. Vaig poder recollir uns quants testimonis que apuntaven sobre l'arranjament i la reutilització d'aquests dipòsits d'aigua per tal d'arrecerar-hi la mercaderia de contraban. Pel que té a veure amb la que vaig visitar al terme de Lluçmajor, tal com vaig acordar amb el seu propietari, no esmentaré el seu emplaçament, emperò el que sí que compartiré és la manera com aquesta cisterna s'acabà reutilitzant per ocultar productes clandestins. En primer lloc, feren que s'eixugàs la cisterna taponant els orificis de recollida d'aigua i s'habilità, uns quants metres lluny del seu coll, tot just passat un paretó, un forat en el qual construïren uns graons escalonats per poder accedir amb facilitat al seu interior. Aquella porta d'entrada restava sempre oculta i, si no es tenia constància de la seva existència, era impossible poder-la veure guaitant dins el coll de la cisterna. A títol anecdòtic diré que aquest lloc ha resultat ser el secret de contraban més voluminós de tots quants he visitat. Tot i que tenia

una geometria molt irregular, vaig calcular que la part més llarga assolía gairebé els quinze metres. D'alçada, sobrepassava d'un poc els dos metres i la part més ampla midava prop de deu metres.

Els abundants terrenys de marès que circumden la ribera de Lluçmajor foren uns paratges molt adients per construir-hi amagatalls. Bona prova d'això són els abundosos testimonis localitzats. Com a dada curiosa diré que en el tram comprès entre cala Velló i les pedreres de la Fossa, en poc més de 500 metres, vaig localitzar vuit amagatalls, la qual cosa em permet reforçar l'esmena anterior. A més d'això em sembla interessant compartir i mostrar la tècnica de balmar emprada d'antuvi pels trencadors per extreure els cantons de marès de les pedreres i que també fou usada pels contrabandistes per tal de construir alguns dels amagatalls que emplaçaren en aquests indrets.

Una peculiaritat constructiva, poc generalitzada, que també he pogut observar en algun dels amagatalls visitats al terme llucmajorer ha estat l'obertura lateral, a mode de finestra, practicada en una de les parets laterals que conformen l'habitacle. A diferència de la majoria de secrets que tenen el forat d'accés a la part superior, aquesta singularitat permetia als seus executors llavorar el subsòl fent feina erectes. No ha esdevingut una manera d'obrar força estesa, per aquest motiu és més interessant anotar la troballa localitzada prop de les escales de Can Negre, que m'ha permès mostrar i advertir aquest detall constructiu. Però a més d'això, cal compartir dues curiositats més d'aquest amagatall. La primera té a veure amb la inscripció, in-

cisa en una de les seves parets, que ens mostra una data: (XXX-III-XLIX). Hem de suposar que es pot tractar o bé del dia que acabaren les obres o bé del dia que el feren servir per primer cop, o qui sap ben bé el què. En tot cas, em va servir per certificar els antecedents compartits per alguns testimonis que em referiren la dècada dels anys en què transitaren aquells encontorns per participar en algun desembarcament de contraban. L'altra curiositat té a veure amb la confidència que em contà un personatge³⁸ que preferí que el seu nom no transcendís i, per la descripció del seu relat, tot fa pensar que succeí a l'interior d'aquest tuguri. Molt a prop de les escales de Can Negre, que, per cert, segons el seu testimoni: «les va manar construir sa senyora d'en Bordoy per poder anar a pescar devers els anys seixanta», resta dempeus un curiós i formós secret en el qual es refugiaren quatre personatges (el nostre personatge anònim, un tal Guillem, en Joan *de Cas Catorze* i un altre del qual no recordava el nom), tot esperant que afluixàs la tempesta que els havia reunit allà dins. Mentrestant, a un d'ells per fer més entretinguda l'espera no se li va ocórrer altra cosa que començar a explicar acudits.

A mesura que la mercaderia s'introduïa cap a l'interior de l'illa i s'allunyava de les zones costaneres, vaig advertir que els llocs escollits per ocultar els productes ampliaven el catàleg de candidats a ser emprats com a secrets. Tot i que es picaren i se seguiren construint amagatalls amb la tipologia més característica d'aquesta activitat furtiva, el fet d'allunyar-se de la costa permetia als contrabandistes poder fer ús d'altres espais molt adients per als seus interessos. Comencen a aparèixer secrets

construïts *ex professo* dins habitacles o espais que, d'entrada, res tenen a veure amb aquest comerç il·legal. A tall d'exemple, s'empraren els sestadors d'una possessió, la barraca d'un roter o la destinada a aixoplugar el bestiar, un buit practicat dins una paret seca, un claper fet dins qualsevol sementer o garriga, el corral de les figueres de moro on tenien la guarda de porcs pasturant... i així, infinites possibilitats, sorgides de l'enginy i de l'astúcia característica dels que prenen part en aquest negoci. Per tant, a partir d'aquest allunyament progressiu i davant l'abundant oferta apareguda a mesura que ens acostam als nuclis de població, el ventall dels llocs habilitats per a ocultar la mercaderia de contraban augmentà enormement. La imatge que us he adjuntat vol reflectir aquesta realitat i mostra l'amagatall habilitat dins un claper de la foravila llucmajorera.³⁹

ALGUNES CONTARELLES

Dins l'anecdolari popular de cada localitat perduren, encara en el temps, molts coverbos relacionats amb l'activitat contrabandista. Aquestes historietes o contarelles populars, a voltes llegendàries, s'han anat transmetent de boca en boca a moltes de les tertúlies informals narrades i sorgides al voltant del tasser del cafè de qualsevol poble quan, compartint uns beures, uns quants homes es posen a recordar vells episodis esdevinguts mentre *anaven a ses penyes*. Aprofitaré l'avinentesa per rematar la meua contribució en aquestes jornades amb una selecció de les que fan referència a Lluçmajor.

UNS ENCÀRRECS ESPECIALS

Molts dels personatges entrevistats coincidien a afirmar que les seves joventuts foren molt diferents dels temps actuals. Les relacions socials, l'educació i molts altres aspectes de la societat dels anys cinquanta res tenen a veure amb els canvis i els avanços aconseguits als nostres dies. La gran majoria dels joves havia abandonat els estudis i estava llogat fent feina al camp per poder ajudar en l'economia familiar. En aquells temps existien certs preceptes que esdevenien normes de caire moral i servien per dogmatitzar la conducta dels aprenents. Alguns testimonis reberen advertències semblants a aquesta: «Tu, no demanis mai res. Calla, escolta i obeeix». Avui en dia, qualsevol jovencell de 15 o 16 anys no solament trobaria un abús d'autoritat aquesta mena d'advertències, sinó que, gairebé amb tota seguretat, també es rebel·laria davant un precepte tan injust. En canvi, a la dècada dels anys quaranta i cinquanta, aquestes argumentacions s'assumien sense cap mena de reprovació. Hom simplement acotava el cap i obeïa; era la millor manera que les coses t'anassin bé, m'advertiren. El relat que vull compartir té com a fonament aquesta màxima i el

seu protagonista, per causa de la seva inexperiència i joventut, ho patí en primera persona tot just inicià la seva dilatada carrera dins el món del contraban. Em relatà com, en diverses ocasions, el llogaren per fer un encàrrec un tant especial. Té a veure amb un element innovador que facilità tot el procés que s'engegava des del moment en què l'embarcació contrabandista partia del port d'abastiment, estibada amb els productes prohibits, fins que es feia efectiva la transacció clandestina a vorera de mar. Em refereixo a l'ús de les emissores. Per la seva relació tan directa amb els paratges llucmajorers, vull compartir l'anècdota que em contà Pau Tomàs. Pocs dies després de la cinquena entrevista vaig rebre una telefonada que m'anunciava: «Que t'he contat mai allò de s'emissora?» Iniciava el seu relat posant-me en antecedents: «Això que te contaré fa molt de temps que me passà. Devia tenir 15 o 16 anys i ara en tenc 82.» Ens situam, doncs, als inicis de la dècada dels anys cinquanta. Accedí a acompanyar-me amb el cotxe fins al lloc exacte on uns membres importants de la seva companyia es desplaçaven sovint per comunicar-se amb la seva llanxa. Mentre ens hi acostàvem començà el preludi d'aquest relat. Tot just acabava d'iniciar la seva carrera en afers prohibits. Gràcies a la recomanació que el seu mentor havia fet als *cappares*⁴⁰ de la companyia, l'havien citat per a anar a unes cases que pertanyien a uns familiars seus. Allà, a més dels seus parents i del seu mestre, hi trobà un grup de persones reunides. D'entre totes, hi destacava un home gran i gros. Resultà ser en Flexas, *cappare* de la companyia per a la qual, tot just, l'acabaven de llogar. L'estaven esperant desitjosos de veure si complia amb les expectatives suscitées per la recomanació del seu mestre. Cercaven un al·lot jove i àgil, assenyat i prudent i que, a més, no fes preguntes indiscretes. Recordem ara el que he anotat a l'inici sobre l'advertiment d'obeir sense demanar res. Li mostraren un aparell quadrat de dimensions reduïdes que no pesava gaire i que tenia una antena molt llarga, de gairebé dos metres, aplegada en un dels seus costats. Era el preuat objecte, motiu pel qual necessitaven els seus serveis: «Veus això, me digueren, ara mos n'anirem fins a un lloc amb es cotxo. Si mos topàssim amb sa policia, obris sa porta, botes des cotxo i parteixes per dins sa garriga i no t'han d'agafar. Això s'ha de salvar sigui com sigui.»

Amb un Fiat *balilla*, partiren en direcció al cap Blanc. En aquella època, tots els terrenys que travessava el camí de carro que permetia accedir fins al far eren deserts. Quan assoliren els voltants del far del cap Blanc, prop de la zona coneguda amb el nom des Davallador de Colombar, amagaren el vehicle i s'acostaren a tall del penya-segat. Damunt aquesta immensa terrassa natural, sense cap destorb al seu davant, veia perplex com desplegaven l'allargada antena amb la intenció d'establir comunicació amb els tripulants de la llanxa contrabandista que tenien llogada perquè els portàs la mercaderia objecte dels seus negocis clandestins. Em comentà que no entenia res del que deien, xerraven en clau, amb uns missatges xifrats. Aquell aparell era un dispositiu molt rudimentari que abastava molta distància en línia recta, però que, davant qualsevol obstacle, s'interrompia la comunicació. Aquesta concisa descripció pertanyia a la primera vegada que el llogaren per realitzar aquell encàrrec. Em

puntualitzà que aquesta comesa es repetí una sèrie d'anys però, de cop i volta, s'acabà. No recordava amb precisió la data exacta, però la situava quan ell havia passat la vintena d'anys. Segurament que, per aquella època, aparegueren o aconseguiren uns aparells més sofisticats i moderns que els permetien poder establir contacte sense haver-se de desplaçar fins a llocs tan solitaris i sense cap mena de destorb que causàs interferències. Fins aleshores, durant el temps que durà l'encàrrec, m'assenyalà que la freqüència habitual d'aquella missió era d'un pic al mes, tot coincidint amb uns dies abans d'haver de fer-se efectiva la propera entrega: «Quan havíem d'anar a fer feina a sa vorera, uns quants dies abans veníem fins aquí. Se veu que amb s'emissora contactaven amb sa barca i acordaven *ses cites*⁴¹ d'aquella manera.»

UNES CAPSES BEN CURIOSSES

De tant en tant, amb les *barcades*,⁴² arribaven unes capses ben curioses. Tenien unes dimensions reduïdes i el seu pes era, d'un tros ben llarg, més falaguer que el de la resta de productes. El contingut d'aquestes capses era tot un misteri, ningú sabia ni s'imaginava què hi havia dedins. Les consignes que donava l'encarregat de transportar-les tornaven a ser molt clares: simplement s'havia de responsabilitzar de fer-la arribar sana i estalvia a la seva destinació final. L'escollit per realitzar l'escomesa solia ser un jovencell àgil i falaguer perquè, davant qualsevol imprevist, s'havia d'afanyar a arrancar a córrer i no ser aglapit. Aquesta circumstància aixecava certs recels entre els integrants de la colla contrabandista ja que, mentre uns havien d'anar carregats com a someres amb tres caixetes de tabac o amb un sac de cafè que feia prop de seixanta quilos, el mosset escollit per realitzar l'encàrrec de les capsetes s'havia de preocupar de fer el mateix trajecte traginant un embalum molt falaguer. Sobre l'objecte en qüestió, es tractava d'una mercaderia poc corrent. Arribava en quantitats minses i de manera esporàdica. El protagonista d'aquesta història sentia curiositat per saber quin era el contingut tan valuós d'aquell paquet.

Però, com ja hem assenyalat abans, aquella consigna de mai demanar res feia que la seva curiositat no pogués quedar associada. Fins que arribà un dia en què, en els seus quefers habituals, hagué d'anar al dentista perquè li arrabassàs un queixal. La cosa no va anar del tot bé i, al cap de pocs dies, li sortí un flegmó que, de cada vegada, s'anava fent més gran i li dificultava fins i tot poder respirar. Davant la urgència tornà visitar el dentista que, en veure'l, li receptà un medicament i li explicà on el podia trobar. El va remetre cap allà amb urgència. Pocs minuts després que li subministrassin una injecció, començà a fer efecte el medicament i el protagonista d'aquesta història començà a sentir-se alleujat; ja no li mancava l'aire per poder respirar. Pocs dies després d'aquesta feta, tornava estar en condicions de poder anar a feinejar a *sa vorera*. Els seus superiors s'assabentaren del succés i s'interessaren per saber com es trobava. Quan els detallà que el lloc on l'envià el dentista a cercar aquell

medicament era a una farmàcia situada en un dels principals carrers de Ciutat, tots ells es posaren a riure tot dient: «Saps com t'has posat bo? Idò, lo que t'ha salvat a tu són aquells paquetets que, de tant en tant te feim tragar!». Fou així com, finalment, pogué descobrir quin era el contingut d'aquelles capsetes tan especials i delicades: era penicil·lina.

UN QUE FANFARRONEJAVA

«I ara te'n contaré una d'un que bravejava de sebre on hi havia un secret. Diuen que aquell bergant que anava a sa vorera a tragar ja el tenien calat de feia temps. Com qui ja el coneixien i sabien de quin peu coixejava, ets encarregats de sa companyia l'agafaren i se'l menaren fins a un lloc on n'hi tenien un, de secret. El feren asseure just damunt sa tapa que ocultava sa boca d'entrada des secret. El tengueren una bona estona assegut allà damunt per veure com reaccionaria. Fins i tot, conten que el convidaren a berenar. Com que es temps passava i aquell no deia res, li demanaren: “I tu, que no sabies on teníem es secret? Que no te pareix que per aquí és un bon lloc perquè n'hi hagi un?”».⁴³

ES QUARTER DES CIVILS

L'enginy, la picaresca i l'astúcia eren uns recursos adients, als quals, sovint, els contrabandistes recorrien per tal de fer una mica més plàcids els seus quefers nocturns. Com més hàbils i recurrents fossin aquests recursos, l'èxit del viatge estava més assegurat. La següent historieta em sembla prou il·lustrativa per mostrar algun dels estratagemes que feren servir per tal d'aconseguir burlar els controls policials amb garanties:

«A Lluçmajor, crec que es quarter de sa Guàrdia Civil encara és allà mateix, hi havia un bar que estava molt a prop des quarter. Idò en aquell bar, quan anava a carregar tabac, m'hi vaig aturar moltes vegades a fer un cafè. Ara te contaré per què: quan es *Civils* havien acabat de nomenar es *servicis*, hi havia un guàrdia que lo primer que feia era anar a n'aquest cafè i escriure en un paperet on hi hauria aquell dia es controls de carretera. Posava per exemple: de les nou a les dotze, carretera de Palma. De les quatre de s'horabaixa a les sis, carretera de Porreres... i així d'aquesta manera. Llegint aquella llista ja sabies quines carreteres quedaven lliures i quines no, i cap on havies de prendre si no te'ls volies trobar. L'amo des cafè, que mos coneixia a tots, quan mos veia entrar mos servia un cafè i, d'amagat, davall sa tassa des cafè mos feia arribar aquella llista. Sols no xerràvem, no mos dèiem cap paraula. Preníem es cafè, llegíem es *parte* i

partíem. Sa llista quedava allà i, si n'hi anava un altre, repetien sa mateixa operació. Tot estava ben organitzat.»

UNA SOCA D'AMETLER

Hi havia vegades que els comandaments de la Guàrdia Civil, per distints motius, barataven de destinació. Quan això es produïa, les companyies contrabandistes esperaven impacients l'arribada del nouvingut per saber quin seria el seu tarannà. Normalment, repartits dins tot el territori que abastava el camp d'acció de cada companyia, hi tenien algun home de confiança que s'encarregava de fer lligar tots els caps que incidien en els seus quefers nocturns. Tenir del seu costat el principal representant dels membres que s'encarregaven d'encalçar-los es convertia en peça clau per realitzar qualsevol intent de transacció contrabandista amb garanties. Em contaren que, una vegada, el *cappare* d'una companyia, envià el seu encarregat per mirar de seduir el nou capità que s'acabava d'instal·lar al poble. Els primers intents de suborn no acabaren de quallar, així que el *cappare* decidí intervenir personalment. Quan els primers intents fracassaven, s'havia de recórrer a mètodes més expeditius o seductors. Habitualment, es recorria a temptar el personatge en qüestió, oferint-li algun obsequi enlluernador. Existia una màxima que es basava en el fet que tothom és subornable. Aquest precepte es feia molt present a l'hora de no cedir en l'intent de fer tòrcer el coll a algun personatge incorruptible. El mateix Joan March,⁴⁴ precursor en afers d'aquest tipus, davant qualsevol oportunitat de negoci, no dubtava a fer servir qualsevol mena de recurs, si aquest li podia revertir quantiosos beneficis. Una expressió usada freqüentment per March era la de: «Diners o dinars», emprada per sintetitzar que la gent sempre és susceptible de ser subornada. El que cal esbrinar és de quina cama coixeja. Es veu que aquesta manera de pensar i de fer en temes referents als suborns creà escola i alguns dels seus successors empraren tècniques molt semblants. Vull compartir una d'aquestes untades en la qual el *cappare* es veié obligat a intervenir:

«Quins mals vicis té aquest capità?, demanà. Li agrada molt anar a caçar durant es dia, li respongueren, perquè de nit, va a passar revista a tota sa tropa per comprovar si ses parelles fan sa seva feina. Idò, no passis pena, deixarem que passi un temps i, d'aquí un parell de setmanes, hi tornes anar. Li envesteixes i si te treu defora, li dius que no xerrareu de tabac i que realment hi has tornat per dir-li que l'han convidat a una caçada.

»Aquell capità acceptà, i el dugueren a una possessió que estava molt a prop de la mar on hi duïen tot es *gènere* de *contrabando* que desembarcaven per aquell redol. Es diumenge acordat, *l'amo* des *contrabando* esperava que *es Civil* arribàs

a ses cases. Quan se toparen, es *cappare* se presentà: —a mi me diuen en Xesc de ses Arenes. Jo vos he sentit anomenar, li respongué *es Civil*. —Bé idò, ara mos n'anirem a caçar que és a lo que hem vengut fins aquí. Sortiren tots dos plegats i, com a bon amfitrió, l'amo en Xesc li començà a explicar on hi havia *ses caceres*. Quan duïen una estona plegats que quedaren tots sols, l'amo en Xesc li amollà: abans de caçar, hem d'arreglar un altre *asunto*. Si és per xerrar de tabac, li digué *es Civil*, no importa que en parlem. Jo he vengut aquí per caçar. No passeu pena que caçareu, li contestà l'amo en Xesc, però abans farem una cosa. Se posà una mà dins una butxaca i tragué un *fardo* de bitllets. Aquí hi ha 200.000 pessetes. Veis aquella soca d'ametler? Jo, ara hi posaré a damunt tot aquest *fardo* de doblers. Tots dos mos n'anirem a caçar i vos tendreu temps per pensar. Si en tornar, no hi ha es doblers damunt sa soca, d'aquí un parell de dies vos tornaré enviar es meu encarregat perquè arregleu ses coses. A sa tornada, no hi varen ser ses 200.000 pessetes, se les va endur!!! Ja se l'havien fet seu. Quan tornaren ser a ses cases, l'amo en Xesc li digué an es seu encarregat: en voler pots anar a veure es capità a mem si d'una puta vegada vos posau d'acord.»⁴⁵

NOTES

- 1 Aquesta contribució és un compendi que solament se centra al terme llucmajorer i que forma part de la tasca de camp iniciada a les acaballes de l'any 2012. Els resultats globals d'aquest treball, si tot va bé, veuran la llum enguany (2017) en una publicació que portarà per títol: «Al·lots, avui hi ha festa!», dins la qual, a més del que trobareu aquí exposat, hi haurà les altres contribucions observades al llarg d'aquest periple en els altres municipis escodrinyats.
- 2 Cosme Aguiló. *La toponímia del litoral de Lluçmajor*. Institut d'Estudis Catalans, Treballs de l'Oficina d'Onomàstica II, 1996, 18.
- 3 Evidentment, en som ben conscient, d'això, sols he aconseguit arribar fins allà on m'han deixat arribar. La qüestió del contraban, tot i formar part del nostre passat com a poble, esdevé, encara avui dia, una temàtica guardada molt gelosament dins la memòria dels qui hi participaren. Cal advertir, doncs, que aquest hermetisme n'ha dificultat enormement la recollida d'informació.
- 4 Cal no confondre el terme *tragner* amb els personatges que, abans d'aparèixer els vehicles de motor, s'encarregaven de portar les mercaderies d'un lloc a un altre mitjançant l'ajut d'un carruatge estirat per bísties. En el nostre cas, quan usem aquest mot ens referirem als homes que havien estat llogats per transportar els fardells de contraban des de la vorera de la mar fins a un lloc segur

allunyat un bon tros de la costa. Segurament, l'analogia amb els antics carreters motivà l'arrelament de l'expressió dins l'argot dels contrabandistes.

- 5 Contarella recreada a partir del testimoni compartit per Pedro Bonet, faroner que participà en aquest negoci de forma esporàdica.
- 6 Faré servir la forma Enterrocat enfront d'Enderrocat per ser la variant més popular i difosa, segons es desprèn de la dissertació que en fa Aguiló al seu recull toponímic, encara que, tal com apunta el mateix Aguiló, la gènesi del topònim esdevingui «per ensordiment del participi del verb *enderrocar* 'derruir'. La costa penya-segada forma una sinuositat dins la qual hi ha els enderrocs que li donaren nom.». Cosme Aguiló, *costa de Lluçmajor...*, *op. cit.*, 129.
- 7 «A Lluçmajor es dona el nom de *rossegada* als terrenys inclinats que es troben al peu dels penyalars de la costa. Amb aquesta accepció, el mot no és al DCVB» Cosme Aguiló, *costa de Lluçmajor...*, *op. cit.*, 68.
- 8 M'ho contà en Martí Pasqual, traginer al litoral de Lluçmajor.
- 9 Un *traginer* lluçmajorer m'explicà que, entre els anys 1955-1966, la mercaderia de contraban descarregada de forma més habitual fou cafè i tabac. El tabac podia arribar de dues maneres: en pastilles i en caixetes. Les pastilles eren unes saques quadrades que devien fer entre 1,20 m i 1,30 m d'alt per uns 80 cm d'amplada. Pesaven més o menys igual que els sacs de cafè, però feien molt més embalum i eren més males de tragar. L'entrevistat recordava haver transportat pastilles de tabac de la marca Jorge Russo de color verd. Les caixetes eren generalment de la marca Chesterfield i eren unes capsos de cartró fort, quadrades, d'uns 50 per 50 cm, més o menys. Pesaven molt menys que el cafè, però eren molt més males de transportar. El cafè venia en gra dins uns sacs de tela forta i resistent. Cobrava dues-centes pessetes per cada sac de cafè transportat. Cal ressenyar que el cafè pesava prop de seixanta quilos i no els era possible rendibilitzar millor aquests viatges, ja que tan sols es podia carregar un sol sac per trajecte. No succeïa el mateix amb el tabac. Les saques de pastilles de tabac pesaven com el cafè i també es pagaven al mateix preu. Emperò, quan el tabac arribava en caixetes, cada caixeta transportada era pagada a cinquanta pessetes. Això era degut al fet que les caixetes eren molt més falagueres, cadascuna pesava uns 16 quilos. Perquè el viatge de caixetes fos tan rendible com el cafè o les pastilles, alguns *traginers* s'arribaven a carregar fins a quatre caixetes. D'aquesta manera, el viatge els sortia al mateix preu que el de cafè, és a dir, a dues-centes pessetes. Fent cas de la tònica habitual de feina, podríem sintetitzar dient que un *traginer* lluçmajorer cobrava entre sis-centes i vuit-centes pessetes cada vegada que *anava a ses penyes* a tragar.

- 10 Fent cas d'aquesta afirmació i de la informació sintetitzada anteriorment, podem deduir que la recompensa obtinguda per aquests treballadors ascendia a mil quatre-cents pessetes.
- 11 Dins l'argot s'anomenaven *companyies* les societats secretes que es dedicaven al contraban. Es podrien considerar una mena d'empresa industrial o societat mercantil, perfectament organitzada i estructurada internament. Hi havia companyies poderoses que disposaven d'una infraestructura forta, tenien uns socis capitalistes molt solvents, una xarxa organitzativa molt eficient, uns mitjans operatius adients i disposaven també d'embarcació pròpia, la qual cosa els permetia liderar el negoci. D'altres, en canvi, eren més modestes i actuaven sota el dictamen de les grosses. En ser un negoci en el qual s'actuava al marge de les lleis establertes és fàcil intuir que no existien unes regles de joc justes i equitatives, la qual cosa propicià un mapa cabalístic ple de maquinacions i males praxis on imperava aquell precepte tan bàsic que assevera que el peix gran sempre es menjava el petit.
- 12 Dins l'argot contrabandista *es capatàs*, *es jefe*, *es cap de colla*, *s'encarregat* o *es principal* era la persona que assumia la direcció en un desembarcament de productes prohibits. Generalment, era la mateixa persona que s'havia encarregat de reclutar el personal, els havia avisat, indicant-los el lloc, el dia i l'hora de trobada. Solia ser també el qui, uns dies després d'haver fet la feina, repartia els emoluments acordats entre el personal que havia pres part en el desembarcament. Sense voler fer una afirmació de caire general, a la contrada llucmajorera, aquest rol era, en molts casos, assumit pel garriguer que es cuidava dels terrenys on es feia la feina. Més endavant parlaré amb una mica més de deteniment del paper tan rellevant d'aquests personatges.
- 13 *Sa llanxa* o *sa barca grossa* han estat, entre els meus informants, les maneres més recurrents per referir-se a l'embarcació que portava la mercaderia de contraban des dels ports d'origen. Cal advertir que en les transaccions clandestines hi prenen part unes altres barques més petites anomenades *transbords*, que s'encarregaven d'apropar fins a la costa la càrrega que duïen les grans.
- 14 Sintetitzant aquesta anotació, podem dir que *s'Arrendatària* era l'expressió recurrent per referir-se als agents disposats per la Compañía Arrendataria de Tabacos (més endavant Tabacalera), que tenia el monopoli estatal del tabac per tal de reprimir i controlar l'entrada fraudulenta d'aquest producte. S'ha de dir que el tabac ha estat un dels productes estrella del mercadeig contrabandista, sempre present al llarg del temps en les transaccions il·legals per ser també un dels productes que reportava més beneficis als contrabandistes.

- 15 A dretcient, tot i ser un barbarisme, he mantingut l'expressió emprada pels meus informants per a referir-se de manera genèrica a la mercaderia de contraban sense distingir de quin producte es tractava.
- 16 Ben igual que en l'anterior nota, el mot *bulto* fou la manera habitual que tingueren tots els personatges entrevistats per individualitzar els fardells que es carregaven a l'esquena. Aquesta locució tampoc discerneix el producte descarregat; així, tant podia tractar-se d'un sac de cafè, de farina, una caixeta, una capsula de tabac o qualsevol altra mercaderia. Per als traginers, que en definitiva eren els que havien de fer la feina bruta, simplement eren embalums que havien de transportar i amagar. No és gens estrany, doncs, que l'aparició d'aquesta denominació amb evidents connotacions despectives agafàs força i s'acabàs consolidant com la forma més habitual per designar els productes que havien de carregar.
- 17 Pertanyien al cos de la Guàrdia Civil, anaven vestits de paisà i, generalment, no estaven comprats. Podríem dir que eren un grup d'especialistes que perseguien el contraban sense cap tipus d'escrúpols, duent a terme de forma rigorosa i responsable la tasca per a la qual estaven destinats. Un informant em puntualitzà que algun d'aquests membres eren tinents que acabaven de sortir de l'acadèmia, amb moltes ganes de fer bé la seva feina, poder-se penjar alguna medalla i tenir més aviat opcions d'ascendir. Eren, doncs, uns homes mals de corrompre. Amb tot plegat, es convertiren en els pitjors enemics dels contrabandistes i en la secció més temuda pels homes que es dedicaven a aquesta activitat il·legal.
- 18 Apel·latiu popular emprat encara a l'actualitat per referir-se als membres de la Guàrdia Civil. Hi havia patrulles de *civils* destacades als diferents pobles de l'illa. Tal com s'intueix d'aquest testimoniatge, molts d'aquests agents havien estat subornats pels contrabandistes. És un fet força recurrent i així m'ho feren avinent la majoria dels testimoniats entrevistats. Podria aportar exemples ben il·lustratius d'aquesta *connivència de facto* establerta entre els agents repressors i els contrabandistes però, en no ser l'objectiu d'aquesta comunicació, sols ho faig constar de manera sumària per tal que el lector ho tingui present.
- 19 Es tracta d'una de les maneres que empraren els meus entrevistats per referir-se, sense haver d'esmentar el seu nom, al personatge principal que duia el manegot de la companyia per a la qual havien llogat els seus serveis. Altres referències foren la de *peix gros* i l'*amo*. Gairebé amb tota seguretat són expressions que volen distingir entre l'encarregat de dirigir l'operació de desembarcament, citat anteriorment, i la persona que liderava la societat que els havia llogat. Una altra de les diferències fonamentals entre ambdós personatges era que el *cappare* mai s'embrutava les mans. Breument, direm que entre aquestes dues figures existi-

en uns altres integrants amb càrrecs i ocupacions ben definits que permetien fer rodar tot l'engranatge. Tampoc és l'objectiu d'aquesta contribució discernir l'organigrama contrabandista, així que tan sols ho he volgut esmentar a títol informatiu.

- 20 M'ho contà en Martí Pasqual, traginer al litoral de Lluçmajor.
- 21 Aquest davallador permet assolir la ribera marina dels voltants de cala Vella. Just al costat, s'hi troba cala Velló, indret del qual, Aguiló ens assabenta: «Cala Veió. [...] És lloc d'amagatalls de contrabandistes. N'hi ha dos dins la raconada, un dels quals fou destrossat pels temporals». Cosme Aguiló, *costa de Lluçmajor.., op. cit.*,126.
- 22 «Fenella d'un torrentell suspès. És una mossa en la irregularitat del caire del penyalar. Era un antic pas de contrabandistes.» *Loc. cit.*,111.
- 23 *Ibid.*, nota 19.
- 24 Dins l'argot contrabandista s'anomenaven *secrets* els llocs on s'arreceraven els productes objecte de negoci. Esdevenien uns llocs molt importants que es tenien molt gelosos i poca gent era la que en coneixia la ubicació. Sobre aquests preuats elements vaig elaborar un extens capítol al meu treball, per això, si ho trobau escaient, consultau: «Al·lots, avui hi ha festa! Secrets i confidències desconegudes del contraban mallorquí. (1930-1990)».
- 25 «Amagatalls, secrets, tants n'hi havia a sa Marina i costa per amagar el contraban de tabac i altres coses que ningú no pot dir els que hi ha hagut i encara hi ha si no han passat per ull.» Hermenegild Reda Soler *Metildo. Eixides*. Edicions Documenta Balear, 2015. 58.
- 26 Deliberadament he volgut mantenir el mot emprat, de forma recurrent, per tots els meus informants, encara que la normativa ens assenyali que es tracta d'un barbarisme. Cal assenyalar també que a moltes localitats del llevant mallorquí s'empra amb força assiduitat la pronúncia *quantrabàndol*. Sobre aquest aspecte, em sembla interessant referir l'anotació inclosa al treball presentat per Cosme Aguiló a les 1 Jornades d'Estudis Locals de Santanyí, en un article que porta per títol: «Aspectes fonètics i morfològics del parlar de Santanyí». Dins l'apartat de monoftongació de *qua* i *gua*, empra com a exemple d'ultracorrecció els mots *quantrabando* i *quantrabàndol* usats en el parlar santanyiner. 1 Jornades d'Estudis Locals de Santanyí, 2015. Autors varis. 21. Però, a més, també em sembla encertat compartir el següent: «La paraula contraban procedeix del llatí *contra*

bannum, que vol dir contra el ban o crida pública dictada per una autoritat; allò que és o té aparença il·lícita encara que no ho sigui; l'acció d'introduir o intentar introduir gèneres de forma fraudulenta o sense pagar els impostos legalment establerts». Joan Burguera Vidal. *El contraban i la seva influència sobre la població de la zona sud de Mallorca*. (Autoedició, ses Salines, 1988), 9.

- 27 M'ho contà en Martí Pasqual, traginer al litoral de Lluçmajor.
- 28 Em sembla interessant anotar, encara que sigui de manera sumària, l'altre exemple de condescendència de l'estament militar vers els contrabandistes. Em vaig assabentar que la zona del cap Enterrocà fou un escenari sovint usat per, quan les coses pintaven malament, recórrer a fer el desembarcament al mollet del Rei, un desembarcador situat dins la zona militar al qual no tenien accés les persones alienes a la disciplina militar. La cantina, ubicada en un lloc proper a aquest desembarcador, es convertia en un cau molt avinent i adient on poder deixar resguardada la mercaderia prohibida. D'aquesta manera, quedava camuflada i a bon recer just el temps necessari, fins que s'escampàs el senyal de brut i es poguessin dur els productes fins al lloc acordat. Les instal·lacions militars no patien escorcolls i, a causa de les particularitats que l'estament militar confereix als seus membres i a les seves propietats, no es permetia als civils realitzar cap mena d'actuació dins aquestes zones. Assus-suaixí, els recintes militars quedaven exempts de qualsevol possible intervenció per part dels agents repressors del contraban. Com és natural, els contrabandistes aprofitaren aquesta circumstància intentant untar el comandament de torn i, si aquest era subornable i s'enlluernava amb les ofrenes que li oferien, els contrabandistes obtenien via lliure per poder actuar en cas de presentar-se algun contratemps no desitjat. M'ho contà Pau Tomàs, secreter i traginer a diferents indrets de l'illa.
- 29 «En 1958 se redacta un presupuesto para la ampliación de la batería [...] Sin embargo, por el historial del Cuerpo del Regimiento de Artillería de Costa de Mallorca, se tiene noticia de que ya en esta fecha de 1958 la batería se encontraba en situación de taponada [...] En 1965 sigue en posición de taponada, y dentro de la misma época, será desartillada, aunque aún permanezca en el emplazamiento una pequeña guardia militar, que desaparece en 1982.» Consulta realitzada el febrer de 2016 a la web de Marco A. Conde Flores: Las baterías de costa de la Bahía de Palma. (<http://perso.wanadoo.es/marcoconde/PRINCIPAL/principal.HTM>).
- 30 M'ho contà un llucmajorer que vol restar en l'anonimat.
- 31 Testimoni recollit durant una de les diverses entrevistes realitzades a Martí Pasqual, traginer de Lluçmajor.

- 32 Per validar aquesta tècnica puc aportar altres exemples on també em confirmaren l'ús del ternal i la corriola: al cingle de n'Amet (costa d'Escorca), al salt d'en Moixina (costa de Sóller), al cap des Moro (costa de Santanyí), a na Fontanella (costa de Santanyí), a la punta des Niu de s'Àguila (costa de Santanyí) i en un coval situat també al litoral santanyiner, entre cala Llombards i es caló d'en Ferrà, en el qual localitzarem les empremtes que ens servien per confirmar els antecedents compartits. Si escau, vegeu la meua contribució: «Empremtes contrabandistes al municipi de Santanyí», publicada a les II Jornades d'Estudis Locals de Santanyí.
- 33 El personatge que compartí aquest testimoni vol mantenir l'anonimat. El llogaren per a aquest negoci a la dècada dels anys setanta i feinejava en un llaüt que es dedicava a fer els transbords de la mercaderia des de la barca grossa fins a la vorera.
- 34 Aquesta xifra fa referència a la totalitat de secrets dels quals he tingut notícies, sense fer distinció entre els desapareguts, els que m'han quedat pendents, els que no m'han volgut mostrar, els que no he localitzat i els que, finalment, he pogut visitar.
- 35 Per il·lustrar aquesta realitat em sembla molt avinent compartir el testimoni de Pau Tomàs, secreter i traginer a diversos llocs de l'illa: «Sempre li vaig sentir contar en es meu mestre velles històries de quan *anava de tabac*. Jo era molt jove i badava unes bones orelles. Durant uns anys sa cosa va quedar aturada però, de cop i volta, tot es tornà a posar en marxa. Me va dir si volia anar amb ell. Sa cosa s'havia d'arrancar i era qüestió de repassar tots es forats que tenien fets i deixar-los a punt per tornar investir. Amb sa companyia que anava es meu mestre, com qui un dels encarregats duia una possessió que hi ha a sa Marina de Lluçmajor, tenien per allà uns quants forats fets per sa vorera de la mar. Anàrem a arreglar es secrets que ja tenien fets i en férem uns quants més. Com que per aquella zona ses penyes són molt altes i feia molt mal pujar es *gènero, ensecretàvem* i després anàvem a buidar es secrets amb un transbord per dur-ho prop des cap Enterrocat i d'allà ho dúiem fins as Pil·larí».
- 36 En el tram marí que va de cala Velló fins a l'illot de la Fossa hi he localitzat cinc amagatalls, la qual cosa serveix per palesar aquesta realitat.
- 37 Un bon exemple d'aquest hermetisme me'l feu avinent en Martí Pasqual quan el llogaren per al negoci: «Quan comencaves, l'amo d'allà, lo primer que te deia era: –Escolta, això és una feina delicada. Aquí s'ha de tenir sa boca tancada, ningú mai ha de *sebre* sa feina que fas. Si tu vas amb una al·lota, aquesta al·lota,

no ha de *sebre* mai que es vespres vas a tragar. Aquí, noltros te tractarem molt bé, però si per culpa teva mos agafen, ho passaràs tort!».

- 38 A títol informatiu anotaré que aquest personatge, entre els anys 1955-1970, fou l'amo d'una possessió molt propera al lloc dels fets.
- 39 Aprofitaré l'avinentesa per agrair a Damià Barceló la inestimable ajuda que em brindà per poder aconseguir aquesta imatge.
- 40 *Cappare / peix gros / l'amo*: són algunes de les designacions obtingudes al llarg de les entrevistes realitzades. Esdevenen sinònimes i foren usades pels meus interlocutors per referir-se, sense haver d'esmentar el seu nom, al personatge principal que duia el manegot del negoci de la companyia per a la qual havien llogat els seus serveis.
- 41 *Sa cita/ entrar en cita*: per dur a terme un descarregament de contraban, s'havia d'organitzar una trobada en què mariners i personal de terra acudissin tots alhora a un punt concret del nostre litoral, per poder transbordar a terra la mercaderia. Aquesta acció era sovint usada sota la denominació d'*entrar en cita* o *acudir a la cita*.
- 42 *Barcada*: les transaccions contrabandistes sempre es realitzaven per via marítima. Conseqüentment, tota la mercaderia de contraban arribava a l'illa procedent dels ports d'origen, estibada dins unes embarcacions arranjades per a l'ocasió. El carregament que portava cada una d'aquestes llanxes se'l denominava *barcada*, sense fer cap mena de distinció ni als productes transportats ni a la quantitat total d'articles.
- 43 Me la contà Pedro Bonet. Esporàdicament, el llogaven per tragar contraban amb un carro pels voltants del far del cap Blanc. El seu testimoni em valgué per fornir l'apartat «Un traginer carreter» al meu llibre citat a l'inici.
- 44 «Joan March entenia el món dels negocis com un joc sense regles, on els competidors lluitaven aferrissadament per expulsar els seus adversaris del mercat i desposseir-los dels negocis que ells ambicionaven. Li agradava dir a algun dels seus íntims: «Cada dia neix un beneït, el que cal és trobar-lo».» Pere Ferrer Guasp, *els inicis...*, op. cit., 26.
- 45 Testimoni oral que, per aquesta confidència, s'estimà més que el seu nom no transcendís.